

Prof. dr Ljubomir ČIMBUROVIĆ,
advokat, Beograd

Pregledni članak

UDK: 343.851

Primljeno: 15. septembra 2011. god.

ŠKOLA I OBRAZOVANJE U FUNKCIJI PREVENCIJE KRIMINALITETA

Ekspanzija kriminaliteta u svim oblastima zahteva efikasnu i stalnu borbu protiv aktera koji svojom kriminalnom delatnošću ugrožavaju sigurnost i stabilnost društva. Uzroci kriminaliteta su različite prirode i postoji dosta nedoumica da li su to socijalni faktori, psihički faktori ili čak biološki faktori, pa je u postupak prevencije kriminaliteta potrebno uključiti sve strukture koje imaju mogućnosti u suzbijanju kriminaliteta. Značajnu ulogu u sprečavanju devijantnih ponašanja i preduzimanju preventivnih mera ima škola i sistem obrazovanja, koja te zadatke vrši preduzimanjem raznovrsnih mera i radnji koje deluju u pravcu preventivnog delovanja na pojavu nedozvoljenog ponašanja lica u sistemu vaspitanja i obrazovanja.

Ključne reči: škola, obrazovanje, kriminalitet, nasilje, prevencija.

Kriminalitet kod školske dece i maloletnika je problem svih društvenih zajednica, pri čemu se, po svom ispoljavanju, on sastoji u kršenju normi od strane mladih ljudi čija je biološka, a time i emocionalna i socijalna zrelost još u fazi razvoja.¹

Oblici nedozvoljenog ponašanja u školi se manifestuju agresivnošću, nedisciplinom, bežanjem sa časova, konzumiranjem alkohola, korišćenjem opojnih droga, krađama, prostitucijom, nošenjem hladnog i vatrenog oružja i sl., što predhodi kriminalnom ponašanju šireg obima. Na ovo navodi neuspah u školi i

1 Krivokapić, V., Prevencija kriminaliteta, „NADE DESING“, Beograd, 2008, str. 187.

nemogućnost sticanja potrebnog znanja i obrazovanja, kao i nedostatak radnih navika usled čega dolazi do određenih smetnji u ponašanju i usmeravanju ka delatnostima sa kriminalnim elementima.

Agresivnost školske dece ispoljava se prema vršnjacima, nastavnicima, roditeljima, kao i prema licima u njihovoj okolini.

Škola, kao organizovana društvena institucija za vaspitanje i obrazovanje, predstavlja značajan faktor socijalizacije. Pored porodice, škola je takođe jedna od primarnih grupa u kojoj se formira ličnost u pozitivnom smislu.²

Njena uloga je veoma važna koliko po svojoj obrazovno vaspitnoj vrednosti, toliko i po određenoj ulozi u razvoju ličnosti. Ona izvršava svoje zadatke prenošenjem iskustva starijih generacija i normi vrednosti usvojenih od strane tih generacija.

Preko škole društvo nastoji da razvije one osobine, stavove i shvatanja koja su za društvenu sredinu prihvatljiva, ali i da spreči nepoželjne osobine i ponašanja.³

Iako su forme devijantnog ponašanja mladih različite, one su međusobno povezane. Pijanstvo, upotreba narkotika, agresivnost i delikventno ponašanje čine jednu zajedničku celinu, jer uvlačenje mladih u jednu devijantnu radnju stvara mogućnost ulaženja u drugu. Delikventno ponašanje, mada ne toliko jako, povezano je i sa narušavanjem normi psihičkog zdravlja.

O pojavama devijantnog ponašanja kod školske dece i mladih vrlo je delikatno govoriti i pre bi se valjalo zapitati, ne o posledicama, nego o uzrocima ovog značajnog društvenog problema. Zbog čega kod ove populacije dolazi do poremećaja društvenog ponašanja i zašto oni imaju želju i potrebu da krše društveno prihvatljive norme ponašanja?

Oni to najčešće rade da bi izrazili revolt prema postojećem stanju u društvu i neslaganje s nametnutim obrascima ponašanja, ali neprilike i problemi nastaju kada to čine nepromišljeno, jer kad kreativnost i pobuna protiv autoriteta ustupi mesto destrukciji ne možemo više govoriti o subkulturi ili kontrakulturi kao pobuni protiv konformizma.

U školama se danas često javlja problem nasilja, gde su učenici počinioci i žrtve. U mnogim zemljama u svetu škole više nisu bezbedno mesto, ni za učenike ni za školsko osoblje. Školsko nasilje se povećava i u razvijenim i u nerazvijenim zemljama, u seoskim i gradskim sredinama.

Nasilje među mladima u školi postalo je pitanje javnog zdravlja i predstavlja problem kojim se bavi i Svetska zdravstvena organizacija, jer, pored drugih nega-

2 Konstantinović-Vilić, S., i dr., *Kriminologija*, Pelikan Print, Niš, 2009, str. 374.

3 Nikolić, Z., *Prevencija kriminaliteta*, Metodika rada savetovališta za roditelje i decu, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2006, str. 119.

tivnih posledica koje ima, nasilje u školi stvara hronični strah kod učenika, što može biti uzrok niza psihosomatskih bolesti.⁴

Uzroke, povode i posledice ovakvog ponašanja treba tražiti pored škole, u porodici i društvu. Isto tako i veliki doprinos u suzbijanju i rešavanju ovih problema imaju upravo ove institucije.

Preventivno delovanje školskog i obrazovnog sistema znači intervenisanje u određenom momentu, na određeni način i određenim sredstvima, odnosno, upotrebu svih sredstava i mera koje su usmerene na sprečavanje pojavljivanja nekog od oblika kriminaliteta. Po V. Krivokapiću: „Pod prevencijom kriminaliteta podrazumevamo upotrebu svih mera i sredstava, za mobilizaciju pojedinaca, društvenih grupa, organizacija i institucija, usmerenih na sprečavanje onih pojava koje nisu u skladu sa krivičnim zakonodavstvom, a koje po svojoj suštini nanose štetu pojedincima, društvenim grupama ili društvu u celini“.

Prevencija kriminaliteta u školi obuhvata čitav niz radnji i aktivnosti koje se ne mogu obuhvatiti „jednim potezom“, već je potrebno kontinuirano delovanje svih relevantnih faktora i njihovo aktivno učešće i međusobna saradnja, kako bi se moglo preventivno delovati na mlade u cilju sprečavanja vršenja kriminalne delatnosti u školi i van nje.

Preventivno delovanje je veoma široko i ono se iskazuje na više načina i podrazumeva teorijsko i praktično bavljenje problemom nastanka kriminaliteta. Kako je cilj prevencije da spreči vršenje kriminalnih radnji, neophodno je otkriti uzroke ili uslove u kojima se one javljaju.⁵

- 4 SAD i Izrael su zemlje u kojima je školsko nasilje vrlo veliki problem. U SAD je tokom 1990-ih godina nasilje prema učenicima i nastavnicima u nacionalnim školama dobilo razmere epidemije (Northwest..., 1994; Osofsky, 1997). Prema podacima iz 1994. godine, u američkim srednjim školama svaki peti učenik redovno nosi sa sobom neko oružje – vatreno oružje, nož ili slično; u 12% kriminalnih prestupa u školskim zgradama počinioci su bili naoružani; polovina svih kriminalnih napada na tinejdžere dešava se u školskim zgradama, na školskom posedu ili ulici, a broj ubistava među osobama mlađim od 18 godina povećao se za 87% u periodu od 1980. do 1990. godine (Northwest..., 1994).
- 5 Uspešna prevencija ima dve dimenzije-prognozu i intervenciju. Ukoliko želimo da sprečimo pojavu kriminala u određenoj situaciji i u određenom trenutku, moramo imati prognozu, odnosno „proročanstvo“, koje će predvideti njegovo pojavljivanje. Proročanstvo se ovde naravno ne uzima u metafizičkom smislu, već pre svega u pozitivnom-naučnom smislu. To znači da u realizaciji preventivnih mera, moramo naučnim metodom da predvidimo kada, gde i kako se kriminal javlja. Ukoliko imamo saznanja o tome, sledeći korak je uspešna intervencija, kako bi se ta pojava sprečila. Međutim, ovaj zadatak nije nimalo lak. Osnovni razlog za teško „proricanje“ kriminaliteta, jeste u činjenici da ne postoji univerzalna matrica po kojoj se ovaj dešava, ili makar ta matrica nije tako jednostavna i jednosmerna. Prema tome, ostaje mogućnost da se prevencija bazira na saznanjima koja su moguća sa stanovišta proricanja. Ono što je moguće, i što je dosadašnja kriminologija dokazala, jeste da se otkriju izvesne pravilnosti u dešavanju kriminalnih radnji, pravilnosti koje nemaju karakter društvenih zakonitosti, već su problematičnog karaktera, što će reći da su manje-više verovatne. Na bazi spoznaje tih pravilnosti, definiše se i sama intervencija koja ima za cilj da spreči pojavu kriminala. Vidi: Krivokapić, V., Prevencija kriminaliteta, Policijska akademija, Beograd, 2002, str. 35.

Preventivno delovanje prema školskoj deci kao potencijalnim izvršiocima krivičnih dela najoptimalnije rezultate daje ukoliko su adekvatni uzrastu, prirodi i uslovima u kojima oni žive. Pravovremena primena sistema mera i aktivnosti usmerenih na otklanjanje svih neposrednih, objektivnih i subjektivnih uslova i okolnosti koji pogoduju nastanku i vršenju kriminalnih delatnosti treba da rezultira smanjenjem mogućih izvršioca na najmanju moguću meru. Uspeh se može postići ukoliko se opšte mere prevencije primenjuju prilikom pojave prvih kriminogenih simptoma, što se najbolje može primetiti u školskoj sredini.

Preventivne intervencije prema mladima kao potencijalnim izvršiocima krivičnih dela daju obično najoptimalnije rezultate ukoliko su adekvatne uzrastu i prirodi maloletnika i uslovima u kojima oni žive, i ako su stručno i kontinuirano vođene, jer mladi, osim izuzetno, ne ispoljavaju neposredno i racionalno „kriminalni sindrom“.⁶

Škola kao vaspitno obrazovna ustanova ima presudan značaj na razvoj mladih, pa je zbog toga njena uloga u formiranju ličnosti od velikog značaja. Proces vaspitanja i obrazovanja kroz koji mladi svakodnevno prolaze omogućava formiranje ličnosti u socijalnom, psihološkom i moralnom smislu.

Kako je osnovni cilj aktivnosti škole vaspitanje i obrazovanje, škola je utoliko uspešnija, ukoliko je proces moralnog, fizičkog i stručnog obrazovanja, koji ona primenjuje kod učenika, takav da kod njih stvori pozitivne sklonosti u vaspitnom smislu. U periodu adolescencije od velikog značaja je pravilno usmeravanje slobodnih aktivnosti, koje se sastoje u razvoju pozitivnih iskustava, smisla za konstruktivnu saradnju i rad, samodisciplinu, samokritičnost i odgovornost za svoje postupke, kao i razvoj ostalih pozitivnih karakteristika ličnosti. Razvoj tih osobina odnosi se na svestrano interesovanje za životne probleme, razvoj lične kulture, radnih navika i intelektualnih potencijala.⁷

Ako škola svojim vaspitnim procesom uspe da kod jednog dela mladih potisne eventualne negativne tendencije (sklonost ka bežanju od kuće, sklonost prema sitnim krađama, konzumiranje droge i sl.) u tom slučaju njena funkcija je ostvarena. Jedan od najvećih i najopasnijih problema među školskom decom jeste droga.

Najčešći uzroci korišćenja droga od strane mladih povezani su sa: teškoćama u školi, realizaciji nastave i nastavnog plana i programa; pritiskom vršnjaka, prijatelja ili rođaka; traženjem rešenja određenog problema u korišćenju droga; korišćenjem droga u cilju bega iz realnosti; životom u porodici u kojoj ne postoji ili je nekvalitetna komunikacija; kao i životom u porodici gde se koriste droge.

Pojavni oblici poremećaja u ponašanju u školi mogu biti: nemir, neposlušnost, nezadovoljstvo, ogorčenost, krađa, pokušaj samoubistva, neurednost, plašljivost, prekid u školovanju za neko razdoblje ili stalno, ponavljanje razreda,

6 Krivokapić, V., Prevencija kriminaliteta, Policijska akademija, Beograd, 2002, str. 140.

7 Ibid, str. 189.

agresivni oblici različitih vrsta i nivoa, izvesni oblici neposlušnosti prema opštim pravilima (provokativni način oblačenja i ličnog izgleda, grub i uvredljiv rečnik), nepažljivost, velika impulsivnost, nedostatak samokontrole, dosađivanje, bučnost, stvaranje nereda, ometanje rada drugih, nepromišljenost, izmene entuzijazma i razočarenje, žestoke provale gneva, neadekvatno emotivno reagovanje, uznemirenost pred neugodnim situacijama, nespretnost, nepokretnost, smanjenje radne sposobnosti, zatvorenost i povučenost, bezvoljnost itd.

Problem koji se najčešće javlja u školi, kada su u pitanju učenici s poremećajima u ponašanju, odnosi se na proces neredovnog pohađanja nastave, odnosno s izostajanjem iz škole, kraćim, dužim ili potpunim prekidom školovanja, menjanjem škola, zatim u vezi sa školskim uspehom, ponavljanjem razreda, kao i u vezi s interpersonalnim odnosima u školi.

Pogrešan ili nedovoljan rad u školi dovodi, često, do raznih oblika poremećaja u ponašanju. Nedostaci u radu škole sastoje se u preopterećenom nastavnom planu, preopterećenom radnom danu učenika, neuzimanje u obzir ličnost učenika i teškoće na koje oni nailaze kao individualne ličnosti, što pospešuje zanemarivanje njihovog socijalnog i moralnog vaspitanja. Otuda se među pojedinim učenicima javljaju razni oblici individualne neprilagođenosti, koji mogu predstavljati osnovni razlog za njihovo brže potpadanje pod uticaj negativne društvene sredine.

Škola ima veliki uticaj ne samo u odnosu na vaspitanje, već i u odnosu na moralno i kulturno uzdizanje, emocionalni i intelektualni razvoj, odnosno formiranje kompletne strukture ličnosti. U tom kontekstu, neophodno je ostvariti stalni kontakt škole sa porodicom, pre svega sa roditeljima, sa kojima treba zajednički delovati u otklanjanju bilo kojih negativnih dešavanja koja se javljaju kod mladih.

U cilju prevencije i sprečavanja nastanka negativnih pojava kod školske populacije potrebno je nastojati da se što pravilnije i uspešnije razvijaju pozitivni odnosi i crte ličnosti. U skladu s ovim zadatkom dr S. Pataki, iznosi: „Osnovna linija vaspitnog rada jeste stvaranje pozitivnih crta karaktera kod učenika. Mnogi nastavnici nemaju uspeha jer reaguju samo na propuste i pretežno se služe metodom sprečavanja i prisiljavanja, misleći da će se pozitivne crte ponašanja razviti same od sebe, kad oni „očiste korov“. To je pogrešno, takav metod se pretvara u lični dvoboj između nastavnika i pojedinih učenika, a razred je po strani kao simpatizer jedne ili druge strane.“

Uspeh procesa resocijalizacije koji se ostvaruje u školskoj sredini zavisn je i od stavova i odnosa roditelja prema školi, ličnih osobina deteta, osobina nastavnog kadra, organizacije života u školi, aktuelnog nastavnog programa i njegovog karaktera, kao i od niza drugih faktora koji utiču na školski život; odnos socijalne sredine prema školi, autoritet nastavnog kadra i njihov položaj u društvu, stanje kolskih objekata i njihove opremljenosti nastavnim sredstvima i drugo.⁸

8 Videti: Nikolić, Z., *ibid*, str. 123.

Takođe, škola na posredan ili neposredan način, može imati veliki značaj za korišćenje i upražnjavanje slobodnog vremena mladih, i uticati da to vreme provode u realizaciji pozitivnih sklonosti.

Poznato je da je škola u situaciji da može među prvima da oseti devijacije u ponašanju mladih i da blagovremenim preduzimanjem određenih mera popravi njihovo ponašanje. Škola takođe može da pruži stručnu pomoć roditeljima i da doprinese njihovom osposobljavanju za vaspitanje dece, a i dobrim postavljanjem dijagnoze da usmeri aktivnost drugih društvenih činilaca u najadekvatnijem pravcu.⁹

Postoje na stotine programa za prevenciju nasilja koji se u školama širom sveta primenjuju, prate, modifikuju i proveravaju.¹⁰ Međutim, pored tih programa, postoji i niz drugih raznovrsnih i brojnih akcija i mera koje se preduzimaju u cilju smanjenja i predupređivanja školskog nasilja. Problem školskog nasilja se u razvijenim zemljama smatra nacionalnim problemom i rešava se ujedinjenim akcijama različitih vladinih sektora – obrazovanja, zdravlja, pravosuđa, odbrane.¹¹

Koncept koordinacije između roditelja i zaposlenih u obrazovnim institucijama ne treba praktikovati samo kada je u pitanju prestupničko ponašanje, već i kada se kod maloletnika uoči očigledna nezainteresovanost za uključivanje u nastavni proces.¹² Dobrom saradnjom škole i porodice može se postići međusobno poverenje roditelja i nastavnika, upoznavanje okolnosti pod kojima učenik živi i radi, upoznavanje individualnih osobina učenika, itd. što je neobično važno za pravilnu i blagovremenu pomoć učeniku u savlađivanju svih problema i usmeravanja na pravi put koji mu neće dozvoliti da se nađe na stranputici života i otisne u vode kriminalnih delatnosti.

Kontinuirana saradnja i koordinacija škole sa specijalizovanim ustanovama, centrima za socijalni rad, organima starateljstva i sa drugim društvenim i državnim organima, posebno policijom, može dati značajne rezultate u ostvarivanju preventivnog delovanja na mlade.

9 Opširnije: Juhas, M., i dr., Škola kao vaspitni faktor i njena preventivna uloga i moć u sprečavanju omladinske delinkvencije (Materijal Simpozijuma o prevenciji maloletničke delinkvencije), Institut za kriminologiju, Ljubljana, 1963.

10 U SAD je 1993. godine osnovan Centar za prevenciju školskog nasilja, kao prvi nacionalni državni centar za bezbednost u Severnoj Karolini. Centar ima svoju veb - stranicu, razmenjuje informacije putem telefona i pošte, pomaže školama da razviju svoj pristup u kampanji protiv vršnjačkog zlostavljanja među učenicima i da spreče školsko nasilje. Piramida školske bezbednosti Centra za prevenciju nasilja počinje fizičkim dizajnom i tehnologijom (procena fizičke školske sredine, da bi se utvrdilo kako da se napravi plan za bezbednost), zatim, Sud u vezi sa zakonom, angažovanje službenika obezbeđenja u školi, uključivanje lokalne zajednice itd.

11 Gašić-Plavšić, S., Mere i programi za prevenciju nasilja u školi, Defektološki fakultet, Beograd, 2004, str. 5.

12 Korać, H., i dr., Prevencija kriminaliteta, Megraf, Beograd, 2010, str. 53.

Policijski službenici koji postupaju sa decom i maloletnicima preventivno delovanje ostvaruju putem permanentne saradnje sa roditeljima, usvojiocima odnosno staraocima, obrazovno-vaspitnim, socijalnim i zdravstvenim ustanovama, javnim tužilaštvom za maloletnike, pravosudnim i organima za izvršenje zavodskih sankcija, medijima, nevladinim organizacijama, kao i drugim subjektima društvene zajednice koji se bave pravima deteta i prestupništva mladih.

Na taj način, policijski službenici uzimaju aktivno učeće i mesto multidisciplinarnog člana institucije koja daje svoj doprinos na sprečavanju svih događaja u kojima se deca i maloletnici pojavljuju kao izvršioци krivičnih dela i prekršaja ili su oštećeni navedenim inkriminiranim radnjama.

Prema Goldštajnu (Goldstein, 1992), jednom od najpoznatijih autora programa za prevenciju nasilja, mere prevencije kriminaliteta u školama mogu se postići intervencijama, kao:

1. Intervencije usmerene na učenike – različiti oblici pomoći u učenju; grupno savetovanje; individualno savetovanje; vršnjačko savetovanje; učeće učenika u različitim školskim komisijama za bezbednost ili u savetodavnim odborima; organizovanje učeničkih patrola; programi za promenu ponašanja; obuka u interpersonalnim veštinama; obuka u savladavanju stresa; obuka u rešavanju problema; moralno vaspitanje; program razjašnjavanja vrednosti; obuka u zamenjivanju agresije; programi za pojačavanje samouvažavanja; sastavljanje kodeksa prava i odgovornosti i dr.

2. Intervencije usmerene na nastavnike – obuka u upravljanju agresijom; češći kontakti van učionice između nastavnika i učenika; grupne diskusije između uprave škole, nastavnika i učenika; manji broj učenika u odnosu na broj nastavnika; dosledna, pravedna, čvrsta disciplina; obuka u samoodbrani; individualizovana nastava; bolje upoznavanje etničkog miljea učenika; veća interakcija nastavnika sa roditeljima; obuka u snalaženju u slučaju pljačke, silovanja; uputstva o opasnim okolnostima.

3. Intervencije usmerene na školski program – kursevi o pravima; policijski kursevi; kursevi o praktičnim aspektima života odraslih; centri za učenje; različiti vidovi obrazovanja van redovne nastave i sl.

4. Intervencije usmerene na upravu škole – korišćenje obučениh pregovarača u konfliktima; jasno određivanje odgovornosti i autoriteta među upravnim osobljem; komitet za školsku bezbednost; koordinacija između školske uprave i policije; priručnik o zakonima i pravima; priručnik o školskim procedurama; pravilnik o pravima i odgovornostima; demokratizovano upravljanje školom; kursevi o ljudskim odnosima; pristupačan i „vidljiv“ direktor škole; relaksiranje od nametnutih uloga.

5. Intervencije usmerene na fizičku školsku sredinu – široko osvetljavanje; isključivanje osvetljenja; smanjivanje veličine škole; smanjivanje veličine razreda; otvaranje izolovanih prostora; povećan nadzor od strane osoblja; brzo popravljavanje oštećenja usled vandalizma; elektronska provera za otkrivanje oružja; bezbedni

koridori; instaliranje table za grafitu; instaliranje dekorativnih rešetki na prozore; označavanje školskog inventara; pregledna školska zgrada; detektori za otkrivanje uljeza u zgradi; korišćenje ličnog alarmnog sistema; i dr.

6. Intervencije usmerene na roditelje – odbor za sprečavanje izostajanja sa nastave; obuka u roditeljskim veštinama; roditelji kao gostujući predavači; roditelji kao posrednici između rada i učenja; veća zakonska odgovornost roditelja za ponašanje njihove dece; centri za porodično vaspitanje; ugovori učenika i roditelja o nenasilju i dr.

7. Intervencije usmerene na osoblje za obezbeđenje – između ostalog, angažovanje lica iz obezbeđenja da poučavaju o zakonima, za savetovanje, posete porodicama učenika i sastavljanje školskog priručnika o bezbednosti.

8. Intervencije usmerene na zajednicu – programi pomaganja, obrazovanje za sprečavanje vandalizma; omogućavanje lokalnoj zajednici da koristi prostorije škole posle časova; zajedničke proslave i društveno korisne akcije organizovane sa školom i u školi.

9. Intervencije usmerene na državu – uspostavljanje jedinstvenog sistema izveštavanja o slučajevima nasilja i vandalizma; sastavljanje državnog nadzornog odbora protiv nasilja; strožiji propisi o nošenju oružja; bolja koordinacija republičkih i lokalnih službi; bolji zakoni o dečjem radu i dr.

Obrazovno-vaspitne ustanove, ali i drugi sistemi koji se bave decom i mladima, imaju zadatak da svojim profesionalnim delovanjem umanje efekte eventualnog negativnog delovanja pojedinih faktora koji utiču na pojavu delinkventnog ponašanja.

Sa druge strane, dometi uticaja obrazovnih politika kroz institucije sistema su relativno ograničeni zbog mnogih teškoća sa kojima se sistem suočava: vaspitno-obrazovne ustanove nisu dovoljno dostupne svojoj deci, povećana je tolerancija na nasilje, atraktivnost školovanja je smanjena, nedovoljno je razvijena interkulturalna tolerancija, negira se diskriminacija i segregacija u sistemu obrazovanja.¹³

Prevencija kriminaliteta u obrazovno-vaspitnim ustanovama ima cilj da unapredi bezbednost učenika, poveća kvalitet rada u ustanovi i, dugoročno, sticanje veština neophodnih za konstruktivan i nenasilan način rešavanja budućih životnih problema.

Nasilje među decom i mladima, u okviru obrazovno-vaspitnih ustanova i u okruženju, predstavlja globalni fenomen, i predmet je brige svih obrazovnih sistema širom sveta, povećanja porodičnog, a posebno vršnjačkog nasilja među decom i mladima.

13 Prema Zakonu o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, član 3. ostvarivanje obrazovno-vaspitanog rada, u skladu sa propisanim ciljevima i zadacima, realizuje se razvijanjem tolerancije, jačanjem poverenja, negovanjem drugarstva i prijateljstva, sprečavanjem ponašanja koja narušavaju prava na različitosti, poštovanjem dečjih prava i dr. Ugrožavanje drugog, sebe, imovine, stvaranje negativnih odnosa i nedovoljno bezbedne atmosfere u ustanovi, ima direktne negativne posledice na decu/učenike, nastavnike, roditelje i čitavu zajednicu. Otuda potreba za stalnom brigom o sigurnosti i bezbednosti u obrazovnim institucijama predstavlja prioritet.

Prevencija kriminaliteta u sistemu obrazovanja javlja se u vidu opšte i posebne prevencije.

Opšta i posebna socijalna prevencija obuhvataju sistem raznovrsnih mera i aktivnosti koje se planski sprovode u različitim područjima društvenog života, a koje imaju uticaj i na stanje kriminaliteta u određenoj sredini.

Opšta društvena prevencija kriminaliteta u značajnoj meri zavisi od stanja u oblasti ekonomske, socijalne, zdravstvene i obrazovne politike, od karaktera pravnog i političkog sistema u određenom društvu. Pri tome treba imati u vidu da su sve ove oblasti međusobno povezane, pa je u tom smislu važno da svaki od navedenih segmenata deluje podsticajno i na opštem planu.

Nepovoljna kretanja i neadekvatne mere koje se preduzimaju u bilo kojoj od navedenih oblasti, mogu generisati rast pojedinih oblika kriminaliteta, i obratno, bitno uticati na njegovo suzbijanje.

Mere opšte socijalne prevencije mogu značajno da doprinesu suzbijanju kriminaliteta, ali same nisu dovoljne za razrešenje ovoga problema, pa se društvena prevencija ne može zaustaviti samo na ovako širokim zahvatima. Na njih se nadograđuju mere posebne društvene prevencije koje su usmerene na suzbijanje i otklanjanje konkretnih kriminogenih faktora ispoljenih u određenoj, po pravilu užoj sredini ili vezanih za određenu kategoriju lica, na primer za maloletnike.

Mere individualne prevencije su upravljene na otklanjanje individualnih i socijalnih kriminogenih faktora koji neposredno deluju na pojedine ličnosti. Povezano i sinhronizovano delovanje tri preventivna segmenta garantuje uspešnije suzbijanje kriminaliteta.

U okviru društvene i individualne prevencije određeni segmenti su od posebnog značaja za suzbijanje maloletničkog kriminaliteta. Obrazovanje je na tom planu od bitnog uticaja, zbog čega je veoma važno da se sa posebnom pažnjom planiraju i definišu konkretne mere u ovoj oblasti.¹⁴

Mere posebne društvene prevencije kada je reč o prevenciji kriminaliteta maloletnika, posebno su usmerene na rešavanje problema nedovoljnog nivoa obrazovanja i nezaposlenosti, faktora koji su međusobno usko povezani.

Maloletnicima su u toku letnjeg raspusta organizovane raznovrsne aktivnosti sa ciljem da se ne samo fizički, već i mentalno odvoje iz svog okruženja, uključe u sportske, kulturne, obrazovne i slične aktivnosti. Ciljna grupa su maloletnici takođe iz visoko rizičnih sredina, posebno kategorija maloletnika koja je sklona bežanju iz škole, koji su ispoljavali osobine i ponašanje koje ih svrstava u visoko rizičnu grupu potencijalnih delinkvenata. Programom su obuhvaćeni i njihovi roditelji.

14 Opširnije: Radulović, Lj., Funkcija obrazovanja u suzbijanju maloletničkog kriminaliteta, Strani pravni život, 1/2010, str. 228-252.

Pored toga što je obrazovanje uslov za dostizanje znanja i sposobnosti na osnovu kojih će mladi ljudi lakše stvarati dobre životne pozicije i bolje izgleda za pronalaženje adekvatnog.

Proces vaspitanja i pravilan razvoj ličnosti se ne mogu uspešno odvijati izvan obrazovnog procesa, pa je razumljivo da su obrazovni sadržaji sastavni deo svih mera i sankcija koje se prema ZOMUKD mogu izreći maloletnim učiniocima krivičnih dela. Redovno ispunjavanje školskih i radnih obaveza utiče na jačanje discipline, formiranje radnih navika, sužavanje prostora u kome je maloletnik prepušten uticajima neadekvatnog društva i drugim negativnim izazovima koji predstavljaju faktore rizika od povrata.

Kod maloletnih učinilaca krivičnih dela je veoma čest slučaj zanemarivanja školskih ili radnih obaveza, što je potvrđeno istraživanjima vršenim u mnogim državama. U tom smislu je značajno da maloletničko zakonodavstvo sadrži sistem mera i sankcija obrazovnog karaktera, odnosno da se i prinudnim putem obezbedi njihovo uključivanje u sistem redovnog obrazovanja, u programe stručnog osposobljavanja za zanimanja koja odgovaraju njihovim sposobnostima i sklonostima, kao i da se primenom sankcija obezbedi da ispunjavaju svoje radne obaveze.

Prilikom izbora pojedinih sankcija ili mera, vodi se računa da je u pojedinim konkretnim slučajevima celishodnija primena programa stručnog osposobljavanja, nego mere redovnog pohađanja škole, ako se radi o maloletniku kod koga je očigledno da ima veće potencijale da se osposobi za određeni zanat, veštine rada na računarima, i sl., nego da završi započeto školovanje za koje nema afiniteta. Nekada su i porodične prilike maloletnog učinioca takve da je potrebno da se što pre osposobi za pronalaženje zaposlenja i izdržava sebe i svoju porodicu.

Literatura

- Angel, S., *Discouraging Crime through City Planning*, University of California Press, Berkley, 1968.
- Bayley, H., D., *Patterns of Policing: a Comparative International Analysis* New Brunck, 1990.
- Brantigham, P. J., Brantigham P. L., *Enviromental Criminology*, CA: Sage, Beverly Hills, 1981.
- Gašić-Plavšić, S., *Mere i programi za prevenciju nasilja u školi*, Defektološki fakultet, Beograd, 2004.
- Gašić-Pavišić, S., (1998), *Nasilje u školi*; u M. Milosavljević (red.): *Nasilje nad decom (157-187)*, Beograd, Fakultet političkih nauka.
- Goldstein, H., *Problem-oriented Policing*, McGraw-Hill, New York, 1990.
- Davis, R. C., Lurigio A. J., Rosenbaum D. (ed.), *Drugs and Community*, IL: Charles C. Thomas, Springfield, 1986.

- Jašović, Ž., Kriminologija maloletničke delinkvencije, N. knjiga, Beograd, 1991.
- Juhas, M., i dr., Škola kao vaspitni faktor i njena preventivna uloga i moć u sprečavanju omladinske delinkvencije (Materijal Simpozijuma o prevenciji maloletničke delinkvencije), Institut za kriminologiju, Ljubljana, 1963.
- Joseph L. B. (ed), Crime, Communities and Public Policy, University Press of Chigaco, Chigaco, 1992.
- Konstantinović-Vilić, S., i dr., Kriminologija, Pelikan Print, Niš, 2009.
- Kerner, J., Kriminologie Lexikon, Kriminalistik Verlag, Heidelberg, 1991.
- Krivokapić, V., Prevencija kriminaliteta, NADE DESING Beograd, 2008.
- Kom, R. McCorke, L., Criminology and Penology, New York-London, 1964.
- Korać, H., i dr., Prevencija kriminaliteta, Megraf, Beograd, 2010.
- Merton, R., Sociology today, basis Books, Inc, Publihers, New York, 1959.
- Nasilje u školama u svetu, Beograd, Ministarstvo prosvete Republike Srbije, 1998.
- Newman O., Defensible Space: Crime Prevention through Urban Design, Macmillan, New York, 1972.
- Nikolić, Z., Prevencija kriminaliteta, Metodika rada savetovališta za roditelje i decu, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2006.
- Pataki, S., Opća pedagogija, Zagreb, 1954.
- Radulović, Lj., Funkcija obrazovanja u suzbijanju maloletničkog kriminaliteta, Beograd, Strani život, br. 1/2010.
- Radulović, Lj., Kriminalna politika, Beograd 1999.
- Reppeto, T., Residential Crime, MA: Ballinger, Cambridge, 1974.
- Cavadino M.-Digam J., The Penal System:An Introduction, Sage publ. London 2007.
- Criminology, Edited by M.Maguire et all.,Clarendon Press, Oxford, 1997.
- Perić, O., Krivičnopravni položaj maloletnika, Doktorska disertacija, Beograd, 1973.
- Perić, O., Maloletnički zatvor, Privredna štampa, Beograd 1979.
- Škulić, M., Stevanović, I., Maloletni delinkventi u Srbiji, Jugoslovenski centar za prava deteta, Beograd 1999.

Ljubomir Čimburović, Ph D
Lawyer, Belgrade

*SCHOOL AND EDUCATION IN THE FUNCTION
OF CRIME PREVENTION*

The expansion of criminality in all areas demands effective and constant struggle against people who put the safety and stability of society in danger with their criminal activity. The causes of criminality are of various nature and there is a lot of confusion whether they come from social factors, psychological factors or even biological factors, so one has to include all structures that have crime prevention capabilities. A considerable role in prevention of deviant behavior and taking preventive measures lays in schools and the system of education, who perform those tasks by taking various measures and actions that work in a way of preventive action when dealing with people who show prohibited behavior in the system of upbringing and education.

Key words: school, education, criminality, violence, prevention.